

Az a fránya német nyelv

*Egy kis tanulás árán rokonoddá
lesz az egész világ.
Példabeszédek: pótkötet*

Gyakran eljártam a heidelbergi várba megnézni a ritkasággyűjteményt, és egy szép napon ugyancsak megleptem a ritkaságok őrét német tudományommal. Csakis németül beszéltem vele. Nagyon érdekelte a dolog, és miután egy darabig elbeszélgettünk, azt mondta, az én németségem rendkívül ritka; lehetséges, hogy „unikum”, és szívesen besorolná a múzeum gyűjteményébe.

Ha sejtette volna, mibe került nekem ez a tudomány, az sem lepte volna meg, hogy a megszerzése minden gyűjtőt a tönk szélére sodorna. Harris meg én az idő tájt több heti kemény munkával alapoztuk meg némettudásunkat, és bár derekasan haladtunk, igyekezetünk nagy nehézségekkel és sok bosszúsággal járt, mert tanáraink közül időközben hárman is jobblétre szenderültek. Annak, aki nem tanult németül, halovány fogalma sem lehet róla, mennyire zavarba ejtő egy nyelv ez.

Annyi bizonyos, hogy nincs még egy nyelv, amely ennyire hanyag és rendszertelen, ennyire megfoghatatlan és bújócskázó természetű volna. Az ember csak sodródik benne ide-oda, tehetetlenül, aztán, amikor azt hiszi, hogy no, most elcsípett egy szabályt, amely majd szilárd nyugvópontot ad a tíz beszédrész általános dühöngő kavargásában, lapoz egyet, és ezt olvassa: *A tanuló gondosan jegyezze meg a következő kivételeket.* Végigfuttatja rajtuk a szemét, és rájön, hogy a szabály alól több a kivétel, mint ahány a példa rá. Így aztán újra visszasodródik az áradatba, megint nekilát megkeresni az Ararátot, és megint csak futóhomokot talál. Nekem ez volt és továbbra is ez a tapasztalatom. Valahányszor azt hiszem, hogy no, most nyakon ragadtam annak a zürzavaros négy „esetnek” valamelyikét, és úrrá leszek fölötte, betolakszik a mondatomba egy látszólag jelentéktelen, ám iszonyú, nem is sejthető hatalommal felruházott prepozíció, és kirántja a lábam alól a talajt.

Például a nyelvkönyvem egy bizonyos madár felől érdeklődik.

Hol van a madár?

Nomármost erre az a válasz – a könyv szerint - , hogy a madár a kovácműhelyben várakozik az eső miatt. Természetesen nincs az a madár, ami ilyesmit csinálna, de hát az embernek ragaszkodnia kell a könyvhöz. Helyes, akkor elkezdenem kiókumlálni a választ németül. Hátulról kezdem szükségképpen, hiszen a németben ez a módi. Azt mondom magamban: *a Regen* (eső) hímnemű – ám lehet, hogy nőnemű, esetleg semleges; túlságosan sok bajlódás lenne utánanézni. Ezért tehát vagy *der* (a) *Regen*, vagy *die* (a) *Regen*, vagy *das* (a) *Regen* aszerint, hogy milyen neműnek bizonyul majd, ha kikeresem. A tudomány érdekében abból a feltevésből kiindulva folytatom számításaimat, hogy hímnemű. Nagyon helyes – akkor *az* eső, ha egyszerűen az *említés* szunnyadó állapotában van, bővítmény vagy megjegyzés nélkül – *der Regen*, azaz nominatívusz, vagyis alanyeset; ámde ha ez az eső úgy általánosságban elterül a földön, akkor már meghatározott helye van, *csinál* valamit – azaz *nyugszik* (a német nyelvtan elképzelése szerint ugyanis ez is cselekvés), ez pedig nyomban datívuszba, vagyis részes esetbe zuttyantja az esőt, és *dem* *Regen* lesz belőle. A mi esőnk azonban nem nyugszik, hanem *aktívan*, azaz tevőlegesen csinál valamit – esik -, valószínűleg azért, hogy keserítse azt a szerencsétlen madarat, ez pedig *mozgást* jelent, ami azzal jár, hogy a főnév akkuzatívuszba – gyengébbek kedvéért: tárgy esetbe – csúszik, nem *dem* *Regen* lesz, hanem *den* *Regen*. Miután ezen adatokból felállítottam a nyelvtani horoszkópot, magabiztosan válaszoltam, és kijelentettem németül, hogy a madár a kovácműhelyben tartózkodik „wegen (miatt) *den* *Regen*”. Ekkor azonban a tanár könnyedén elintéz azzal a megjegyzéssel, miszerint valahányszor a „wegen” szó előfordul egy mondatban, az utána álló főnév *mindig* genitívuszba, azaz birtokos esetbe kerül, tekintet nélkül a következményekre – ezért hát a madár „wegen *des* *Regens*” tartózkodott a kovácműhelyben.

Mejegyzés: később egy magas szaktekintély úgy tájékoztatott, hogy igenis, van kivétel, amely bizonyos sajátos és bonyolult körülmények fennforgása esetén megengedi, hogy az ember azt mondja: „wegen *den* *Regen*”, de ez a kivétel semmi másra nem vonatkozik, csak az esőre.

Tíz beszédrész van, és mindegyik felettébb rakoncátlan. Egy német újság bármely átlagos mondata kifinomult és magasztos ritkaság, amely mély benyomást kelt az olvasóban: terjedelme negyed hasáb, és magában foglalja mind a tíz beszédrészt – de nem ám szabályos rendben, hanem összekeverve; főleg összetett szavakból épül fel, amelyeket az író a helyszínen eszkábál, és a szótárban nem lehet megtalálni, mert hat-hét szót forraszt össze, hegesztés és varratok (azaz kötőjelek) nélkül; tizennégy

vagy tizenöt különböző témával foglalkozik, melyek mindegyike mintegy zárójelbe, parentézisbe kerül, itt-ott extra méretű parentézisekkel, amelyek három-négy kisebb parentézist foglalnak magukba, mintegy karámmal kerítve a karámokat; végül pedig az összes parentézis és reparentézis két királyi méretű parentézis közé zsúfolódik, melyek egyike a fenséges mondat első sorába kerül, a másik pedig a mondat utolsó sorának a közepére – és *ezután jön az IGE*, mikor is végre pedzed, hogy a jó ember miről is beszélt idáig; az ige után pedig – amennyire megítélhettem, pusztán ékítményként – az író lapáttal odahányja még, hogy *haben sind gewesen gehabt haben geworden sein*, vagy valami effélet, és ezzel felteszi a koronát a monumentális műalkotásra. Azt hiszem, ez a záró üdviválgás olyasmi, mint az ember aláírását lezáró cikornya – nincs rá különösebb szükség, de csinos. A német könyveket elég könnyű olvasni, ha az ember tükör elé tartja őket, vagy a fejére áll – hogy megfordítsa a mondatszerkezetet –, de szerintem német újságot elolvasni és megérteni a külföldi számára mindörökké lehetetlenség marad.

Még a német könyvek sem teljesen mentesek azonban a parentézis járványos kórságának támadásaitól – bár ezek a rohamok enyhék, csak néhány sorra terjednek ki, s ezért amikor az ember eljut az ígéhez, még marad némi értelmük, mivel az ember sok mindenre emlékszik az előzményekből.

Alább közlök egy mondatot egy népszerű, kitűnő német regényből – benne a parentézisnek egy enyhe esetét. Tökéletesen szó szerint fogom lefordítani, beiktatva a zárójeleket és néhány kötőjelet, hogy megkönnyítsem az olvasó dolgát – ámbár az eredetiben nincsenek sem záró- sem kötőjelek, az olvasó magára van hagyatva, botorkáljon el a távoli ígéhez, ahogy tud:

De amikor a férfi, az utcán a (szatnba – és – selyembe – öltözött – most – igen – fesztelenül – a – legújabb – divatot – követő) kormány-főtanácsosnével TALÁLKOZOTT stb. stb.¹

Az idézet Marlitt asszony regényéből, *A vénkisasszony titkából* való. A mondat szerkezete a legelfogadottabb német mintát követi. Megfigyelhetik, milyen messze van az ige az olvasó hadműveleti bázisától; nos, a német újságokban az igát átteszik a következő oldalra, és olyat is hallottam már, hogy miután egy-két hasábon át felvonultatták az izgalmas előzményeket és parentéziseket, néha nagy siettükben nyomdába adták a cikket anélkül, hogy eljutottak volna az ígéhez. Az olvasó ilyenkor persze roppant izgatott állapotba kerül, és tudatlan marad.

A mi irodalmunkban is megvan ez a parentézis-betegség; könyveinkben és hírlapjainkban naponta találkozunk eseteivel: de míg nálunk ez a gyakorlatlan író vagy a ködös elme jele és kézjegye, a németeknél ez a kétségbevonhatatlan jele és kézjegye a gyakorlott tollnak, valamint annak a fényességes intellektuális ködnek, amely náluk a világosságot helyettesíti. Mert ez *nem* világosság – szükségképpen *nem lehet* világosság. Ennek belátásához még egy esküdszék éleslátása is elég volna. Az író elképzeléseinek jócskán zavarosnak, rendetlennek és rendezetlennek kell lennie, amikor nekirugaszkodik, hogy elmondja: egy férfi találkozott a főtanácsos feleségével az utcán, aztán ennek az oly egyszerű vállalkozásnak a kellős közepén megállítja a két egymáshoz közeledő alakot, és mindaddig szoborrá merevíti őket, amíg leltárt nem készít az asszony öltözetéről. Ez nyilvánvaló képtelenség. Arra a fogorvosra emlékezteti az embert, aki azonnali, lélegzet-visszafojtott érdeklődést kelt az emberben, amikor megmarkolja a fogát a fogójával, aztán csak áll, és vontatottan előad egy unalmas anekdotát, mielőtt a rettegett rántást eszközölné. A parentézisek az irodalomban és a fogászatban egyaránt rossz ízlésre vallanak.

Van a németeknek másfajta parentézisük is; ez abból áll, hogy kettévágnak egy ígét, és az egyik felét egy izgalmas bekezdés elejére, a másik felét meg a végére teszik. El lehet-e képzelni ennél zavarbaejtőbbet? Ezeket a kicsodákat „szétváló ígének” nevezik. Az egész német nyelvten teli van ezeknek a szétváló ígének a fekélyeivel, és minél távolabb kerül egymástól a két részük, annál elégedettebb ennek a büntettnék az elkövetője. Egyik kedvencük a *reiste ab* – ami azt jelenti, hogy elutazott. Íme egy példa, amelyet egy regényből bányásztam ki:

Immár összekészítették a bőröndöket, s Johann EL- miután megcsókolta anyját és hűgait, s még egyszer keblére ölelte imádott Gretchenjét, aki egyszerű fehér muszlinba öltözve, dús barna fűrtjei közt egyetlen szál tubarózsával tipegett le támolmogva a lépcsőn, még mindig sápadtan az elmúlt est réműlete és izgalmai után, de másra sem vágyva, mint hogy szegény fájó fejceskjét még egyszer annak keblére hajthassa, akit az életénél is jobban szeretett, UTAZOTT.

Nem érdemes azonban a szétváló ígéken sokat lovagolni. Holtbiztos, hogy az ember hamarosan kijön a sodrából, és ha óva nem intik, és kitarat a témánál, végül vagy meglágyul az agya, vagy kövé dermed. A személyes névmások és a melléknévi jelzők is megannyi termény forrásai a kellemetlenségeknek

ebben a nyelvben; jobb lett volna lemondani róluk. Csak egy példa: ugyanaz a szó, *sie*, azt jelenti, hogy *ön*, de ha nőről van szó, azt is jelenti, hogy *ő*, azt is jelenti, hogy *ő*, jelenti továbbá, hogy *ők* és *őket*. Csak gondoljuk meg, micsoda koldusszegénysége egy nyelvnek: egyetlen szóval végezteti el ötnél a munkáját – még hozzá egy ilyen szegény, gyöngécske, hárombetűs jószággal! De főleg arra gondoljunk, milyen elkésztő, hogy sosem tudhatjuk; akivel beszélünk, melyiket próbálja ezek közül a jelentések közül az értésünkre adni. Ez egyben azt is megmagyarázza, hogy ha valaki azt mondja nekem, hogy *sie*, miért próbálom általában megölni, ha idegen az illető.

Nomármost nézzük csak a mellékneveket. Az egyszerűség itt igazán előnyös lett volna – következésképpen a nyelv feltalálója annyira összekuszálta a dolgot, amennyire csak telt tőle. Amikor mi tulajdon felvilágosult nyelvünkön „jó barátunkról vagy barátainkról” akarunk beszélni, kitarunk egyetlen alaknál, és se bajunk, se bosszúságunk nincs vele – csak hogy a német nyelvben ez másként van ám. Amikor a német ráteszi a kezét egy melléknévre, tüstént elkezd deklinálni, és addig deklinálja, amíg minden józan ész ki nem deklinál belőle. Pont olyan rémes, mint a latin. Azt mondja például:

EGYES SZÁM

Nominatívusz: Mein guter Freund – jó barátom

Genitívusz: Meines guten Freundes – jó barátomnak a

Datívusz: Meinem guten Freunde – jó barátomnak

Akkuzatívusz: Meinen guten Freund – jó barátomat

TÖBBES SZÁM

N.: Meine guten Freunde – jó barátaim

G.: Meiner guten Freunde – jó barátaimnak a

D.: Meinen guten Freunden – jó barátaimnak

A.: Meine guten Freunde – jó barátaimat

Mármost bízzuk csak a tébolyda várományosára, próbálja emlékezetébe vésni ezeket a variációkat, aztán meglátjuk, milyen hamar bekerül. Az ember alighanem jobban elboldogul Németországban barátok nélkül, mintha ennyi bajt vesz a nyakába miattuk. Bemutattam, milyen veszélyes eldeklinálni egy jó (hímnemű) barátot; ám ez csak egyharmada a munkának, hiszen a melléknevek különféle más facsarolatait kell megtanulnunk, amikor a főnév nőnemű, és megint másokat, amikor semleges nemű. Mármost ebben a nyelvben több a melléknév, mint Svájcban a fekete macska, és mindet szakasztott olyan műgonddal kell deklinálni, mint a fentebb bemutatott példában. Nehéz? Fáradságos? Ezek a szavak halovány képet sem adhatnak róla. Hallottam, amint Heidelbergben egy kaliforniai diák kijelentette, hogy szívesebben deklinál, azaz hajtogat tíz korsó meleg sört, mint egyetlen német melléknevet.

E nyelv feltalálójának láthatólag gyönyörűsége telt benne, hogy a lehető legbonyolultabbá tegye. Például ha csak úgy szóba kerül egy ház, *Haus*, egy ló, *Pferd* vagy egy kutya, *Hund*, az ember úgy ejti ezeket a szavakat, ahogy leírtam. Igen ám, de ha datívuszban emlegeti őket, menten hozzáragaszt egy ostoba és fölösleges *e*-t, és úgy ejti őket, hogy *Hause*, *Pferde*, *Hunde*. Mivel pedig a szó végére tett *e* gyakran a többes számot jelzi, a kezdő nyelvtanuló valószínűleg egy álló hónapig ikreké szaporítja a datívuszba tett kutyát, mire rájön a tévedésére; ugyanakkor sok kezdő nyelvtanuló két kutyát vásárol és fizet ki, de csak egyet kap, mivel tudatlanságában egyes szám datívuszban vásárolta az ebet, holott azt hitte, többes számban beszél – a törvény pedig a nyelvtan szigorú szabályai alapján ilyenkor természetesen az eladó oldalán áll, és kártérítési perről szó sem lehet.

A német nyelvben minden Főnév nagybetűvel kezdődik. Ez jó ötlet, és ebben a nyelvben a jó ötlet a ritkasága folytán szükségképpen szemet szúr. Ezt a nagybetűsítést csak helyeselhetem, mert az ember ezáltal jóformán első pillantásra felismeri a főnevet. Néha persze óhatatlanul tévedésbe esünk, és összetéveszthetjük egy személy nevét egy dolog nevével, és jó csomó időt elvesztegetünk, amikor megpróbálunk valami jelentést kihámozni belőle. A német nevek majdnem mindig jelentenek valamit, ez csak még jobban becsapja a jámbor tanulót. A minap lefordítottam egy mondatot, amely így szólt: *A dühödöt nöstény tigris elszabadult, és fölfalta a szerencsétlen fenyőerdőt* (Tannenwald). Ebben azért mégis kételkedtem, és amikor nekigyürköztem, kiderült, hogy a Tannenwald ebben az esetben egy férfi neve volt.

Minden főnévnek nyelvtani neme van, de a nemek megosztásában nincs se értelem, se rendszer, így aztán minden egyes főnévnek a nemét külön-külön e kell biflázni. Más módszer nincs. Ehhez viszont az embernek olyan emlékezőtehetsége legyen, mint egy kalendáriumnak. Németül egy ifjú hölgynek nincs neme, a marharépnának viszont van. Gondoljuk csak meg, micsoda eltúlzott tiszteletre mutat ez a répa, és micsoda goromba tiszteletlenségre a lány iránt!

Egy kis ízelítő a német nyelvtani nemekből: a fa hímnemű, a bimbója nőnemű, a levelei semleges neműek ; a lovaknak nincs nemük, a kutyák hím-, a macskák nőneműek, természetesen a kandúrokat is beleértve; az ember szája, nyaka, keble, könyöke, ujjja, körme, lába és teste hímnemű, a feje pedig vagy hám-, vagy semleges nemű aszerint, hogy melyik szót választja rá, és *nem* aszerint, hogy milyen nemű az illető, aki a nyakán viseli – mert Németországban minden nőnek vagy férfifeje, vagy nem nélküli feje van; az ember orra, ajka, válla, melle, keze és lábujja nőnemű, míg a hajának, a fülének, a szemének, az állának, a lábszárának, a térdének, a szívének és a lelkiismeretének semmiféle neme nincsen. Amit a nyelv feltalálója a lelkiismeretről tudott, azt valószínűleg hallomásból szedte össze.

A fenti boncolás után az olvasónak be kell látnia, hogy Németországban a férfi ugyan férfinak tarthatja magát, mihelyt azonban alaposabban megvizsgálja a dolgot, óhatatlanul kételkednie kell ebben és ráébrednie a keserű igazságra, miszerint csak holmi fölöttébb nevetséges keverék; és ha végül azzal a gondolattal próbálja vigasztalni magát, hogy ennek a gezemicének legalább egyharmadában mégis megbízhat, mert az férfias és hímnemű, reményeit menten elhervasztja a megalázó felismerés, hogy tudniillik e tekintetben semmivel sincs jobban eleresztve, mint hazájának bármelyik asszonya vagy tehene.

Az igaz, hogy a nyelv feltalálójának valamely elnézése folytán az Asszony németül is nőnemű, de a halaskofa se ez, se az. A feleséget nem nélkülinek nyilvánítani öreg hiba, de a túljellemzés alighanem még rosszabb. A német úgy emlegeti az angolt, hogy *Engländer*; ha meg akarja változtatni a nemét, hozzácsapja, hogy *-in*; ez jelenti az angol nőt: *Engländerin*.

Ez igazán megfelelő leírásnak tűnik, de a németnek még ez sem elég pontos, így hát a szó elébe biggyeszti azt a névelőt, amely jelzi, hogy az utána következő istenteremténye nőnemű, és ezt írja: „*die Engländerin*”, ami azt jelenti: „a nő-angolnő”. Szerintem azért ez túlzás.

Nos, mondjuk, hogy a nyelvtanuló már bebiflázta nagy csomó főnév nemét – a nehézségeknek azonban még korántsem ért végére. Egyszerűen képtelen rábeszélni a nyelvét, hogy különféle dolgokat nőnek vagy férfinak emlegessen, mikor világlétében megszokta, hogy ezek semleges tárgyak. Valahányszor megfogalmaz magában egy német mondatot megfelelő helyükre illesztgetve a nőnemű és a hímnemű dolgokat, mire összeszedi a bátorságát, hogy ki is mondja, már nem ér az egész semmit- abban a pillanatban, ahogy megszólal, nyelve rátér a megszokott csapásra, és a gondosan kidolgozott hím- és nőnemű alakokból csupa semleges lesz.

A külföldi számára minden nyelvben zürzavarok gazdag forrása a hasonlatosság olyan szavak között, amelyeknek a jelentése még csak nem is emlékeztet egymásra. Így van ez a mi nyelvünkben is és még inkább a németben. Itt van például az a zürös szó, hogy *vermählt* : engem ez annyira emlékeztet – okkal-e vagy sem – három-négy másik szóra, hogy sose tudom, azt jelenti-e, hogy megvetett, lefestett avagy gyanúsított, amíg meg nem nézem a szótárban, mikor is kiderül, hogy megházasodott. Tömegével akadnak ilyen szavak, és szörnyű kínokat okoznak. Tovább fokozza a nehézségeket, hogy vannak szavak, amelyek *látszólag* hasonlítanak egymásra, pedig erről szó sincs, de éppenannyi baj van velük, mintha hasonlítának. Például ott van az a szó, hogy *vermieten* (kiadni, bérbe adni) meg az, hogy *verheiraten* (egy másik szó a házasodásra). Hallottam egy angolról, aki Heidelbergben bekopogott valakinek az ajtaján, és a tőle telhető legjobb németiséggel ajánlatot tett: szeretné *verheiraten* a házat. Aztán vannak szavak, amelyek mást jelentenek, ha az ember az első szótagjukat hangsúlyozza, és megint egészen mást, ha az utolsóra veti a hangsúlyt. Van például egy szó, amely vagy szökevényt jelent, vagy azt, hogy az ember végiglapoz egy könyvet, aszerint, hogy hol a hangsúly, egy másik pedig azt jelenti, hogy *társulni* valakivel vagy *elkerülni* az illetőt, megint csak a hangsúly szerint – amit általában (mérget vehetünk rá) rossz helyre teszünk, és bajba kerülünk.

Vannak viszont rendkívül hasznos szavak ebben a nyelvben. Például a *Schlag* vagy a *Zug*. A szótárban háromnegyed hasábot tölt meg a *Schlag*, és másfelet a *Zug*. A *Schlag* szó jelent többek között ütést, csapást, szélhűdést, gutaütést, fajtát, verést, megrázkódtatást, csattanást, pofont, lüktetést, taktust, pénzdarabot, bélyeget, milyenséget, modort, sorompót, kocsiajtót, favágást, pacsirtacsattogást, dörgettyűt, bordahéjat, hullámverést, kötélhurkot, vetésforgót, erdőirtást és löketet. Ez az egyszerű és *pontos* jelentése – mondjuk, a korlátozott és megbéklyózott jelentése -, de vannak módszerek, amelyekkel fel lehet szabadítani, akkor aztán szárnyakat kap, szabadon repül, és soha meg nem nyugszik. Tetszés szerint bármilyen szót a végére akaszthatunk, és bármit jelenthet, amit csak

akarunk. Elkezdhetjük a *Schlag – ader* – rel, ami ütőeret jelent, és ráakaszthatjuk szórul szóra az egész szótárat végig a teljes ábécén, egészen a *Schlag – wasser*-ig, ami fenékvizet jelent, és a *Schlag –mutter*-ig, ami anyózt.

Ugyanez a helyzet a *Zug*-gal. Szűkebb értelemben a *Zug* jelentése húzás, rántás, vontatás, huzat, felvonulás, menet, folyamat, repülés, irány, expedíció, vonat, karaván, átkelés, haláltusa, érintés, zsinór, virágzás, költözés, jellemvonás, arcvonás, megkülönböztető jegy, sakklépés, orgonaregiszter, csapat, fuvallat, elfogultság, fiók, hajlandóság, lélegzetvétel és kefelevonat – de hogy ez a jószág mint *nem* jelent, ha összes megengedett csingilingijét ráaggatjuk, azt még nem sikerült felderíteni.

A *Schlag* és a *Zug* hasznossága egyszerűen felbecsülhetetlen. Pusztán ezzel a kettővel, valamint az *also* szóval fölfegyverkezve van-e valami, amit az idegen német földön el nem érhet? A német *also* az angol „tudja” kifejezés megfelelője, és az ég adta világon semmit nem jelent – a *beszédben*, mert írásban néha azért jelent valamit. Valahányszor egy német kinyitja a száját, kirepül belőle egy *also*, és valahányszor becukja, kettéharap egyet, amelyik éppen kifele igyekezett.

Nomármost ezzel a három nemes szóval felszerelve az idegen mindig ura a helyzetnek. Beszélhet nyugodtan, félelem nélkül, ömölhet belőle hézagos német tudása, mert amikor nem talál egy szót, csak odazuttyant egy *Schlag*-ot a hézagba, és minden valószínűség szerint pompásan bedugaszolja, de ha nem, akkor nyomban utánazúdítt egy *Zug*-ot, a kettő együtt már majdnem biztosan eltömi a lyukakat, és ha valami csoda folytán mégis kudarcot vallának, egyszerűen ezt mondja, hogy *also!*, és kap egy pillanatnyi gondolkodási időt a keresett szóhoz. Amikor az ember Németországban megtölti társalgási fegyverét, a leghatásosabb töltény egy-két *Schlag* és egy-két *Zug*, mert mit sem számít, hogy a többi lövése célt téveszt, ezekkel óhatatlanul eltalál valamit. Aztán mondjuk nyájasan azt, hogy *also*, és töltünk újra. Semmi sem teszi oly kecsessé, elegánsá és fesztelelé a német vagy az angol társalgást, mint ha teliszórjuk „*alsó*-kkal” vagy „*tudj*kkal”.

Noteszomban találtam a következő feljegyzést:

„*Július 1.* Tegnap a kórházban sikeresen eltávolítottak egy tizenhárom szótagú szót egy Hamburg közelében lakó északnémet betegből, de mivel a sebészeknek az volt a benyomásuk, hogy collstokot nyelt le, sajnálatos módon rossz helyen nyitották fel, s a beteg elhalálozott. A szomorú eset az egész várost gyászba borította.”

Ez a kis hír szolgálja a textust néhány következő megjegyzésemhez témám egyik legfurcsább és legnevezetesebb vonásáról – a német szavak hosszúságáról. Egyes német szavak olyan hosszúak, hogy nem látni a végüket. Nézzük csak meg a következő példákat:

Freundschaftbezeugungen
Dilettantenaufdringlichkeiten
Stadtverordnetenversammlungen

Ezek a jószágok nem szavak, ezek betűkörmenetek. És korántsem ritkák; valahányszor az ember kinyit egy német újságot, ott menetelnek méltóságteljesen a lapjain – ha van egy kis képzelőtehetségünk, a zászlókat is látjuk, a rezesbandát is halljuk hozzá. A legjámorabb témába is harcias izgalmat visznek. Engem rendkívül érdekelnek ezek a furcsaságok. Valahányszor igazán szép példánnyal találkozom, spirituszba teszem, beillesztem házi múzeumomba. Ily módon egészen értékes gyűjteményt sikerült összehoznom. Ha másodpéldányra bukkanok, kicserélem más gyűjtővel, így változatosabbá teszem az állományomat. Íme, néhány díszpéldán; nemrégiben vásároltam őket egy árverésen egy tönkrement csecsebecsegyűjtő ingóságai közül:

GENERALSTAATSVERORDNETENVERSAMMLUNGEN
ALERTUMSWISSENSCHAFTEN
KINDERBEWAHRUNGSANSTALTEN
UNABHÄNGIGKEITSERKLÄRUNGEN
WIEDERHERSTELLUNGSBESTREBUNGEN
WAFFENSTILISTANDSUNTERHANDLUNGEN

Amikor ilyen hatalmas hegyvonulat húzódik át egy nyomtatott oldalon, természetesen felékesíti és megnemesíti az irodalmi tájképet – ugyanakkor azonban elkeseríti a kezdő nyelvtanulót, mert eltorlaszolja az útját: nem tud átkúszni alatta, nem tud átmászni fölötte, és nem tud belé alagutat fúrni.

A szótárhoz folyamodik, de ott sem lel segítséget. A szótárnak valahol meg kell vonnia a határt – így az efféle szavakat kihagyja. És igaza is van, mert ezek a hosszú kicsodák nem törvényes ágyból született szavak, hanem szóhalmazok, és a fölhalálójukat fel kellett volna akasztani. Olyan összetett szavak ezek, amelyekből kihagyták a kötőjeleket. A fölépítésükhöz használt különféle szavak benne vannak a szótárban, de teljesen szétszórva, így aztán az embernek egyenként kell őket kivadásznia. A végén rájön aztán a szörny jelentésére, de csak unalmas és idegesítő fáradozás árán. A fenti példák némelyikén magam is kipróbáltam az eljárást. *Waffenstillstandsunterhandlungen* a jelek szerint „fegyverszünet tárgyalásokat” jelent, ami ostoba és ormótlan összevonása a „fegyverszüneti tárgyalások” kifejezésének. Az *Unabhängigkeitserklärungen* alighanem „függetlenségnyilatkozatokat” jelent, ami énszerintem semmivel sem jobb, mint a „függetlenségi nyilatkozatok”. *Generalstaatsverordnetenversammlungen*, amennyire ki tudom hüvelyezni, annyi, mint „általánosállamképviseletgyűlések” – ami megítélésem szerint pusztán ritmikusan ömlengő eufémizmus az „országgyűlés”-re. Valamikor a mi irodalmunkban is jócskán előfordult ilyenfajta bűntény, de most már kiment a divatból. Annak idején „soha – el – nem – feledhető” eseteket emlegettünk ahelyett, hogy beértük volna az egyszerű és tökéletesen kielégítő „emlékezetes” szóval, aztán nyugodtan folytattuk volna a dolgunkat, mintha mi sem történt volna. Akkoriban nem elégedtünk meg azzal, hogy bebalzsamozzuk és tisztességesen eltemessük az ügyet – síremléket is akartunk emelni fölébe.

Hírlapjainkban mind a mai napig ott lappang ez az összetételi betegség, csak most már német módra elhagyják a kötőjeleket. Ez azonban igazi csekélyesség a nehézkes és rémes német rendszerhez viszonyítva, amely valósággal halmozza a zürzavaros szóösszetételeket. Illusztrációként bemutatom itt a következő hírt egy mannheimi újságból:

TegnapelőttvalamivelEstetizenegyóráután, a Kocsis nevezetű ezenvárosbanállókocsma leégett. Amikor a Tűz az égőháztetejénálló Gólya Fészket elérte, el a Szülő Gólyák repültek. De amikor a mellettedühögő, tüztőlkörülvevett Fészek MAGA is Tüzet fogott, a gyorsanvisszatérő Anya Gólya egyenesen a Lángok közé vetette magát, és meghalt, Szárnyait Kicsinyei fölébe terjesztve.

Még a nehézkes német mondatszerkezet sem képes pátoztól megfosztani ezt a képet – sőt valahogyan mintha még erősítené is. Ez az újsághír hónapokkal ezelőtt kelt. Hamarabb is felhasználhattam volna, de vártam, hogy hírt kapjak Apa Gólyáról. Azóta is várok.

Also! Ha nem sikerült volna igazolnom, hogy a német nehéz nyelv, szándékom mindenesetre ez volt. Hallottam egy amerikai diákról, akitől megkérdeztek, hogy halad a némettel. Habozás nélkül válaszolt: - Egyáltalán nem haladok. Keményen tanultam három álló hónapig, és ennek eredményeképpen mindössze egyetlen német kifejezést tudok felmutatni, azt hogy *Zwei Glas* (két pohárral). – Egy pillanatra tűnődve elhallgatott, aztán lelkesen hozzátette: - De ezt aztán *alaposan* tudom!

És ha nem bizonyítottam be azt is, hogy németül tanulni idegesítő és dühítő stúdium, akkor a kivitelezésben volt a hiba, nem a szándékomban. Nemrégiben hallottam egy megviselt, súlyos megpróbáltatásokat kiállt amerikai diákról, aki, midőn gyötrelmeit már nem tudta tovább elviselni, azzal könnyített a szívéen, hogy egy bizonyos német szóhoz folyamodott enyhülésért – az egész nyelvben az egyetlen szóhoz, amelynek hangzása kedves és drága volt a fülének, és megnyugtatta meggyötört szellemét. Ez a szó a *franc* volt. Amikor azonban megtudta, hogy *Franz*-nak írják, és Ferencet jelent, elvesztvén támaszát és talpkövét, sorvadásba esett, és elhunyt.

Úgy érzem, bármely hangos, mozgalmas, viharos esemény leírása németül szükségképpen szelidebb, mint angolul. A mi megfelelő jelentésű szavainknak mély, erős, és zengzetes a hangzása, német megfelelőik pedig véznának, szelídek és erőtlennek tünnek. *Boom, burst, crash, roar, storm, bellow, blow, thunder, explosion; howl, cry, shout, yell, groan; battle, hell* – megannyi nagyszerű szó; hangzásuk ereje és kiterjedése jól illik a dolgokhoz, melyeket leírnak. De a német megfelelőik? ... Ha az én impozáns és tiszteletet parancsoló fülem nemcsak pusztá dekorációul szolgál, hanem a hangok elemzésének pompás eszközéül is, akkor ezeket kellemes altatódalként énekelhetjük gyermekeinknek. Van ember, aki hajlandó volna meghalni egy csatában, amelyet olyan jámbor szó jelöl, mint a *Schlacht*? Avagy egy szál inggallérba és pecsétgyűrűbe öltözve nem érezné-e magát túlságosan bebagyulálva az a sétára induló tüdőbajos, aki olyan viharba kerülne, amelynek leírására a csillámló flittert utánzó *Gewitter* szót alkalmazzák? Vagy vegyük szemügyre a „robbanás” szó több német megfelelője közül a legerőteljesebbet – *Ausbruch*. Ennél a mi *toothbrush* (fogkefe) szavunk is erőteljesebb. Szerintem a németek jól tennék, ha átvinnék a nyelvükbe a különösen tisztító erejű robbanások leírására.

Miután részletesen bemutattam ennek a nyelvnek jó néhány bűnét, most az a rövid és kellemes feladat áll előttem, hogy bemutassam az erényeit. A főnevek nagy betűvel való írását már említettem. De ezt az erényt messze túlszárnyalja egy másik – az, hogy a szavakat a hangzásuknak megfelelően írják. Elég egyetlen rövid lecke, és a nyelvtanuló már tudja, hogyan kell bármelyik német szót kiejteni anélkül, hogy kérdezősködni kellene; míg a mi nyelvünk esetében, ha egy nyelvtanuló megkérdezné: „Hogyan ejtjük azt hogy B, O, W?”, kénytelenek lennénk ezt válaszolni: „Ezt így önmagában véve senki sem tudja megmondani, csak ha a szövegösszefüggésből megállapítjuk, hogy mit jelent – az a jószág-e, amivel nyilakat lövöldöznek, avagy fejbiccentés, netán egy csónak elülső fertálya.”

Egyes német szavak különlegesen hatásosak és erőteljesek. Például azok, amelyek a szerény, békés és szeretetteljes családi életet írják le; azok, amelyek a szeretetre vonatkoznak, annak minden formájában, az arra járó idegen iránti szívélyességtől és őszinte jóakarattól egészen a heves udvarlásig; azok, amelyek a szabad természettel, annak lágyabb és kedvesebb oldalával foglalkoznak – rétekkal és erdőkkel, madarakkal és virágokkal, a nyár illatával és napsütésével, a békés téli éjszakák holdfényével – egyszóval mindennel, ami nyugalmat, derűt és békességet áraszt; azok, amelyek Tündérország lakóit és csodáit írják le; és végül és mindenekfelett: a pátoszt kifejező szavakban felülmúlhatatlanul gazdag és erőteljes ez a nyelv. Vannak német dalok, amelyek a nyelvet nem értő idegent is megríkatják. Ez arra vall, hogy a szavak *hangzása* pontos – híven és pontosan értelmezi jelentésüket jól tájékoztatja a fület s a fülön keresztül a szívet.

Világszerte akadnak olyan emberek, akik nem kímélik a fáradságot, hogy kimutassák egy vallás vagy egy nyelv hibáit, aztán nyájasan odébbállnak anélkül, hogy bármiféle építő javaslatot tennének. Én nem tartozom közbük. Kimutattam, hogy a német nyelv reformra szorul? Helyes, készen állok megreformálni. Legalábbis kész vagyok megfelelő javaslatokat tenni. Ez mások esetében talán szerénytelenségnek látszana, de én több mint kilenc hetet szenteltem e nyelv gondos és kritikus tanulmányozására, így jogos önbizalommal állíthatom, hogy képes vagyok a megreformálására.

Mindenekelőtt elhagynám a datívuszt. Összezavarja a többes számot, amellet soha senki nem tudja, mikor is van datívuszban, kivéve ha véletlenül rájön – de még akkor sem tudja, mikor és hol került bele, mióta van benne, és hogyan fog belőle valaha is kikecmeregni. A datívusz mint eset csupán cifra csacszkaság – jobb kihajítani.

Ezután jóval előbbre hoznám az igét. Akármilyen hatásos igét töltünk is be mondatunk pisztolyába, megfigyelésem szerint a jelenlegi német irányzékkal soha nem találunk igazán telibe, legfeljebb megnyomorítjuk a témát. Így hát ragaszkodom hozzá, hogy ez a fontos mondatrész előre kerüljön, olyan helyzetbe, ahol szabad szemmel is jól látható.

Harmadszor: importálnék néhány jó erős szót az angol nyelvből – amivel káromkodni lehet, továbbá amelyeket mindenféle élénk dolgok kifejezésére lehet használni.

Negyedszer: átrendezném a nemeket, és a teremtő akaratának megfelelően osztanám szét őket. Ha másért nem, már csak tiszteletem jeléül is.

Ötödször: eltörölném azokat a hosszú összetett szavakat, vagy megkövetelném a szónoktól, hogy felvonásokban adja elő őket, a szünetekben frissítőkkal. Legjobb volna kiirtani őket, mert a gondolatokat könnyebb befogadni és megemésztetni, amikor egyenként jönnek, mint amikor ömlesztve. Az intellektuális táplálék éppolyan, mint minden más táplálék: kellemesebb és jótékonyabb kanalanként, mint lapátszámra.

Hatodszor: kötelezném a beszélőt, hogy amikor befejezte, álljon meg, és ne akassza a szónoklata végére azt a haszontalan *haben sind gewesen gehabt haben geworden sein* láncot. Az efféle műtyürek megfosztják méltóságától a beszédet ahelyett, hogy fokoznák a kecsességét. Vétek használni őket, le velük.

Hetedszer: sutba dobnám a parentézist. Dettóá reparentézist, a re-reparentézist és a re-re-re-re – reparentézist, hasonlóképpen a végső, mindent magába foglaló, királyi méretű hiperparentézist. Mindenkit köteleznék rá, akár alacsony sorú, akár magas állású, hogy vagy egyszerűen és egyenesen adja elő a meséjét, vagy tekerje össze, üljön rá, és maradjon csöndben. E törvény megsértése halálbüntetést vonna maga után.

Nyolcadszor és utoljára: megtartanám a *Zug*-ot meg a *Schlag*-ot az összes csüngelékeikkel, és kihajítanám a szókincs többi részét. Ez fölöttébb egyszerűsítene a nyelvet.

Ezennel felsoroltam, mit tartok a legszükségesebb és legfontosabb változtatásnak. Ingyen és bérmentve ennél több talán tőlem nem is volna elvárható, pedig vannak más javaslataim is, amelyeket, ha javasolt módosításaim eredményeképpen a kormány hivatalosan megbíz a nyelv megreformálásával, módomban állna, és hajlandó lennék folyamatba tenni.

Filológiai tanulmányaim eredményeképpen meggyőződtem arról, hogy tehetséges ember megtanulhat angolul (kivéve a helyesírást és a kiejtést) harminc óra alatt, franciául harminc nap alatt és németül harminc év alatt. Nyilvánvalónak látszik tehát, hogy ez utóbbi nyelv nyesegetésre és javításokra szorul. Ha úgy marad, ahogy van, akkor szelíden és tiszteletteljesen a holt nyelvek közé kell sorolni, mert csak a holtaknak van elegendő idejük, hogy megtanulják.

¹ Wenn er aber auf der Strasse der in Samt und Seide gehüllten, jetzt sehr ungeniert nach der neuesten Mode gekleideten Regierungsrätin begegnete...